

Jilt Jorritsma

Hoog van de Toren

Waarom *The History Manifesto* niets zal veranderen

Een spook waart door de geschiedwetenschap – het spook van de 'big data'. Of we daar blij mee moeten zijn is zeer de vraag. Wanneer de historicus zijn gezichtsveld beperkt tot datgene wat in kwantitatieve data behapbaar is, blijkt hij weliswaar in staat om in een rap tempo grote hoeveelheden informatie te kunnen verwerken, maar verliest hij daarmee niet de dieper gelegen motieven die de geschiedenis voortbewegen uit het oog?

Er hoeft werkelijk niet veel over te worden gezegd, de meeste mensen van tegenwoordig is het zonder meer duidelijk dat de wiskunde als een demon in alle aspecten van ons leven is gevaren.

-Robert Musil¹

Waar zijn tegenwoordig de worstelaars met de engel gebleven? De historici die de provocatie niet schuwen, die zich niet beperken tot het detail, en die vragen durven te stellen die groter zijn dan zichzelf, in plaats van het grootse te reduceren tot kleine proporties die voor henzelf behapbaar zijn.² Afgelopen najaar dacht ik er een te hebben gevonden. In oktober 2014 verscheen er via de Cambridge University Press een vrij toegankelijke publicatie onder de titel *The History Manifesto*; het was een oproep aan historici over de gehele wereld om uit de roes van het alledaagse onderzoek te ontwaken en de geschiedwetenschap weer relevant te maken.³ De auteurs van het werk – het hoofd van de afdeling Geschiedenis aan de Harvard University, David Armitage en de Amerikaanse historicus Jo Guldi – schroomden niet de tendentieuze rol van visionair op zich te nemen. Al in de eerste zin – die net als de titel van het boek overduidelijk een ode is aan de polemische stijl van Karl Marx⁴ – waarschuwen Guldi en Armitage voor de kortzichtigheid waarmee onze hedendaagse samenleving volgens hen is doordrongen. Deze vluchtige oppervlakkigheid die vanuit de politiek en de economie in ons

aller denken ligt verankerd, zou verder reikende en diepgaande inzichten in de weg staan.

Ook in Nederland bleef het manifest niet onopgemerkt. In een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en de *Graduate School of Humanities* (Vrije Universiteit Amsterdam) werd professor Armitage in mei 2015 naar Amsterdam gevlogen om in een lezingreeks onder de noemer *Horizons of History* zijn ideeën over de toekomst van het vak te verspreiden en te verdedigen. Tegen de achtergrond van het rendementsdenken en het daarbij horende crisialarm dat vandaag de dag alsmaar door de gangen van de geesteswetenschappen klinkt,⁵ beloofden er felle discussies te ontstaan over de toekomst van de historicus en diens bedreigde positie in de samenleving. Het fundament dat ten grondslag van de gedaanteverwisseling van het historische beroep moest dienen, zou in Amsterdam worden gelegd. Hier kwam echter niets van terecht. Nee, het werd juist op pijnlijke wijze duidelijk wat er schort aan de werkwijze van de historische gemeenschap.

Volgens Armitage is de teruggetrokken historicus enkel in staat de wereld opnieuw te betreden wanneer hij het kortetermijndenken dat nu onze samenleving ‘verlamt’ de rug toekeert om zich vervolgens te richten op de ‘*new longue durée*’ – een langetermijndenken dat meegaat met de tijd en aansluit bij moderne technologieën, de digitalisering van de geesteswetenschappen en de opkomst van ‘big data’ analyse.⁶ Niet langer moet de historicus zich bezighouden met de ‘kleine’ vragen, de gespecialiseerde case-study. Hij moet zijn historische horizon verruimen, zich bezighouden met grootse vragen: vragen over hoe het verleden zich heeft ontwikkeld gedurende meerdere eeuwen en millennia, en wat deze ontwikkeling ons vervolgens kan vertellen over de toekomst. Deze wederopleving van de oorspronkelijke missie van de historicus, waarin de geschiedenis een ‘*guide to life*’ is die de mensheid in staat stelt zichzelf beter te begrijpen, vormt in de ogen van Armitage het fundament van ons historisch denken.⁷ Om zulke grote vragen te beantwoorden, en de langdurige ontwikkelingen in kaart te brengen, wendt Armitage zich tot ‘big data’ – de grote kwantitatieve datasets die met behulp van de benodigde software snel en eenvoudig te analyseren zijn:

Compellingly, many of these tools have the power of reducing to a small visualisation an archive of data otherwise too big to read. In our own time, many analysts are beginning to realise that in order to hold persuasive power,

they need to condense big data in such a way that they can circulate among readers as a concise story that is easy to tell.⁸

Hierin schuilt een gevaar. Wanneer de geschiedwetenschap haar gezichtsveld beperkt tot datgene wat in kwantitatieve data behapbaar is – dat wat dichtbij is en wat zich met schijnbaar absolute zekerheid voordoet –, dan kan dit in geen mogelijkheid leiden tot ‘diepere’ inzichten in het doen en laten van de mens. Armitage’s credo ‘*big questions, big data*’⁹ lijkt vooral aan te sluiten bij een hedendaagse trend in ons digitale tijdperk waarbij het beheeren van data een aantrekkelijke metafoor is geworden voor het controleren van het leven.¹⁰ Het schotelt ons een statische zienswijze van de wereld voor die is ontdaan van iedere vorm van verbeeldingskracht. Alsof een grotere hoeveelheid data gelijk staat aan een beter begrip van het menszijn, van de wereld.

Armitage speelt hiermee de oppervlakkigheid die hij betreurt bij de economen en politici juist in de hand. De ‘horizontale historicus’ (laten we hem voor het gemak zo noemen) die hij in gedachten heeft, gebruikt zijn intelligentie enkel om over de oppervlakte van de tijd te reizen, over de huid van het verleden, zonder ook maar ergens de diepte in te gaan.¹¹ Hij weigert zich te bewegen binnen het domein van datgene wat kwantitatief niet kan worden vastgesteld – datgene wat niet in getallen, tabellen of grafieken te bevatten is.¹² Het zal bijvoorbeeld vast en zeker mogelijk zijn om tot een beeld van de Tweede Wereldoorlog te komen door vergelijkingen te trekken tussen de dodenaantallen van de strijdende partijen, maar de achterliggende beweegredenen die deze dodenaantallen hebben voortgebracht blijven daarmee buiten beschouwing. Terwijl het juist deze beweegredenen zijn die interessant zijn, omdat zij ons bevattingsvermogen vaak te boven gaan en dus niet in statistieken zijn te vangen.¹³ Hetzelfde geldt voor de cultuurgeschiedenis. De essentie van een cultuur vindt men niet aan de oppervlakten van haar uitingen, die schuilt daaronder. Door aan de oppervlakte te blijven raakt de ‘horizontale historicus’ verstrikt in een zielloos detailwerk: een zuiver abstracte wetenschap die slechts op de werkelijkheid van toepassing is in de vorm van getallen, grafieken en statistieken; één die (net als de economie en de politiek) de diepere, onderliggende belevingswereld van haar subjecten uit het oog is verloren. We hebben daarom een geschiedwetenschap nodig die zich onderscheidt van de andere wetenschappen door ‘waarheden’ voort te brengen die juist buiten het bereik van de methodologische kennis treden – een waarheid die haar overstijgt.¹⁴ In plaats van alsmaar te willen nuanceren, moet de

historicus de provocatie niet langer schuwen. Hij moet niet enkel proberen de wereld om zich heen in kaart te brengen, maar haar ook durven uit te dagen: proberen de diepere, onderliggende krachten van de geschiedenis, die zich aan het zicht van de methodologische middelen van de zuivere wetenschap hebben onttrokken, te doorgronden om ze vervolgens in woorden en ideeën te vatten. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan een Oswald Spengler (1880-1936), een Friedrich Schiller (1759-1805), maar ook aan een Eelco Runia (1955); historici die zich bezighielden (en -houden) met vragen die henzelf overstijgen. Zij durven te speculeren over een universele motor die de geschiedenis voortbeweegt. Zij zetten de wereld op zijn kop om zodoende een beter beeld te krijgen van diezelfde wereld. Zij werpen zichzelf de diepte in om daar, in de duistere krotten van het verleden, een licht te laten schijnen dat betekenis geeft aan de wereld om ons heen. Alleen op die manier kan de historicus de aspiratie van de geschiedenis naleven en 'de wereld verstaan in en door het verleden.'¹⁵

Noten

1. R. Musil, *De man zonder eigenschappen* [1930-1943], vert. I. Lesener (Amsterdam: Uitgeverij Areopagus, 2002).
2. De term 'worstelaar met de engel' is ontleend aan Johan Huizinga's "Twee worstelaars met den engel" waarin hij Oswald Spengler en H. G. Wells neerzet als worstelaars die 'den bouw der wereldgeschiedenis pogen te ontraadselen': J. Huizinga, "Twee worstelaars met den engel (bespreking van Oswald Spengler's 'Der Untergang des Abendlandes' en H. G. Wells' 'The Outline of History')" [1921], in: *Verzamelde werken IV: Cultuurgeschiedenis II*, ed. L. Brummel et al. (Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1949), 441; zie ook: E. H. Runia, *Waterloo Verdun Auschwitz. De liquidatie van het verleden* (Amsterdam: Meulenhoff/Kritak, 1999), 45.
3. Voor de vrij toegankelijke tekst van *The History Manifesto*, zie: <http://historymanifesto.cambridge.org/>.
4. Vergelijk 'A spectre is haunting our time: the spectre of the short term' in J. Guldi en D. Armitage, *The History Manifesto* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 1; met 'A spectre is haunting Europe – the spectre of communism' in K. Marx en F. Engels, *The Communist Manifesto* [1848].
5. Zie elders in deze *Groniek* de artikelen van prof. dr. Wijnand Mijnhardt en Kees Willemen.
6. Guldi en Armitage, 9.
7. Idem, 9-10.
8. Idem, 89.

9. Idem, 88.
10. J. van Dijck, "From Shoebox to Performative Agent: The Computer as Personal Memory Machine," *New Media & Society* 7 (2005) 3: 323.
11. A. Baricco, *De barbaren. Essay over de mutatie*, vert. M. Smits (Amsterdam: De Bezige Bij, 2010), 137.
12. Deze woorden zijn geïnspireerd door een lezing van de Duitse hoogleraar Emil Du Bois-Reymond (1818-1896) over het materialisme van zijn tijd. Volgens Du Bois-Reymond vernauwde het natuurwetenschappelijk denken de blik, omdat het materialisme het bestaan van een immateriële menselijke geest ontkende. Geestelijke armoede was hierbij het achterliggende dreigende gevaar. Dit gevaar ligt vandaag de dag ook op de loer, wanneer wij ons teveel richten op datgene wat in cijfers te kennen valt. Over Du Bois-Reymond: A. van der Woud, *De nieuwe mens: De culturele revolutie in Nederland rond 1900* (Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2015), 233-234.
13. R. Barthes, "Poujade en de intellectuelen," in *Mythologieën* [1957], vert. K. Jongenburger (Utrecht: Uitgeverij IJzer, 2002), 200-201.
14. H-G. Gadamer, *Truth and Method* [1960], vert. J. Weinsheimer en D. G. Marshall (Londen: Continuum, 2006), XX-XXI.
15. J. Huizinga, *De wetenschap der geschiedenis* (Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1937), 107-108.